

TELBİSÜ İBLİS

1926). Tesbit edilebildiğine göre eser ilk defa *Telbîsü İblîs* adıyla Kahire’de (1323), *Nağdü'l-‘ilm ve'l-‘ulemâ’ ev Telbîsü İblîs* (1340; ts.) ve *Telbîsü İblîs* (nşr. Muhammed Münîr ed-Dımaşkı, 1347, 1368) isimle yine aynı yerde yayımlanmıştır. Kitabın Dımaşk ve Beyrut’ta da baskıları yapılmıştır. *Telbîsü İblîs*, İsmâ Fâris el-Haristânî’nin tahkiki ve Muhammed İbrâhim ez-Zağlî’nin hadis kaynaklarının tesbitiyle yayımlanmış (bk. bibl.), ayrıca Seyyid el-Cümeylî tarafından neşredilmiştir (*DİA*, XXXVII, 107). Eseri D. S. Margoliouth İngilizce’ye (“The Devil’s Delusion: Talbîs İblîs of Abu’l-Faraj Ibn al-Jawzî”, *IC*, IX-XII [1935-1938], XIX-XXII [1945-1948]), Ali Rızâ Zekâvetî Karagözlü Farsça’ya tercüme etmiştir (Tahran 1368). İzzeddin İbn Gânim, *Teftîsü İblîs* adıyla kaleme aldığı risâle-nin mukaddimesinde *Telbîsü İblîs*’i “kötü arkadaşı” diye nitelmiş, şeytanın evliyâullahı da etkileyebileceği görüşünü eleştirmiştir (bk. bibl.). Başka bir eleştiri içermemekle birlikte bu eseri *Telbîsü İblîs*’e bir reddiye olarak değerlendirenler olmuştur (Ali Hasan Ali, s. 15-17). *Telbîsü İblîs*’in İbn Hacer el-Askalânî tarafından *Muhtaşaru Telbîsü İblîs li’bni’l-Cevzî* adıyla özetlendiği nakledilmektedir (*DİA*, XIX, 529). Eseri Ali Hasan Ali Abdülhamîd *el-Munteka’n-nefis min Telbîsü İblîs* adıyla tehzîb etmiş ve yer yer bazı açıklamalar eklemiş, Veysel Ünler *Telbîsü İblîs*’teki hadislerle ilgili bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Telbîsü İblîs* (nşr. İsmâ Fâris el-Haristânî – M. İbrâhim ez-Zağlî), Beyrut 1414/1994; *The Devil’s Delusion: Talbîs İblîs of Abu’l-Faraj Ibn al-Jawzî* (trc. D. S. Margoliouth, *IC* içinde), IX-XII (1935-38), XIX-XXII (1945-48); Taberî, *Câmi’u'l-bejân* (nşr. Sıdkî Cemîl el-Attâr), Beyrut 1415/1995, XXVIII, 64-65; Gazzâlî, *el-İktisâd fi’l-‘itikâd* (nşr. Âdil el-Avvâ), Beyrut 1388/1969, s. 70; İzzeddin İbn Gânim, *Teftîsü İblîs* (nşr. M. İbrâhim Selîm), Kahire 1991, s. 38-39; *Keşfü’z-zunûn*, I, 463, 471; *Hedîyyetü'l-‘ârifin*, I, 571; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 518, 520; Veysel Ünler, *Telbîsü İblîs’teki Hadislerin Bilimsel Kritisliği* (yüksek lisans tezi, 1989), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 368; Ali Hasan Ali Abdülhamîd el-Halebî, *el-Munteka’n-nefis min Telbîsü İblîs*, Beyrut 1415/ 1994, s. 13-17; H. Laust, “İbn al-Djawzî”, *EI*² (İng.), III, 752; Abdülâzîm ed-Dîb, “Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn”, *DİA*, VIII, 143; Mustafa Öz, “Gâliyye”, a.e., XIII, 337; Yusuf Şevki Yavuz, “İbn Akîl, Ebû'l-Vefâ”, a.e., XIX, 302-303; M. Yaşar Kandemir, “İbn Hacer el-Askalânî”, a.e., XIX, 529; M. Nazif Şahinoğlu, “Kühî-i Şîrâzî”, a.e., XXVI, 347; Dilaver Güreç, “Sıfatü’s-safve”, a.e., XXXVII, 107; Pervâne Urûnciya, “Telbîsü İblîs”, *Dânişname-i Cihân-i İslâm*, Tahran 1383/2004, VIII, 82-85.

BEKİR TOPALOĞLU

TELBİYE

(التلبية)

İhrama girenlerin
lebbeyk şeklinde başlayan
zikir cümlelerini söylemesi.

Sözlükte “çağrıda bulunana cevap vermek, bir davete icabet etmek” anlamındaki **telbiye** fıkıh terimi olarak hac veya umre niyetiyle ihrama giren kimsenin aşağıdaki sözleri söylemesini ifade eder: “Lebbeyk Allâhümme lebbeyk lebbeyk lâ şerîke leke lebbeyk inne’l-hamde ve’n-ni’mete leke ve’l-mülk lâ şerîke lek” (Rabbim! Davetine sözüm ve özümle tekrar tekrar icabet ettim, emrine boyun eğdim. Rabbim! Senin davetine icabet boynumun borcudur. Senin eşin ve ortağın yoktur. Rabbim! Bütün varlığımla sana yöneldim; hamd senin, nimet senin, mülk senindir. Senin eşin ve ortağın yoktur). İslâm’dan önceki dönemde hac sırasında Araplar tarafından telbiye getiriliyordu. Ancak üzerinde ittifak edilen bir telbiye şekli mevcut olmayıp kabilelere ve putlarına göre değişiklik gösteriyordu. Kabileleri esas alarak yapılan bir incelemeye göre (Ya’kübî, I, 255-256) on yedi Arap kabilesine ait on yedi, bir başka derlemeye göre de (Cevâd Ali, VI, 375-376) yirmi put için yirmi ayrı telbiye çeşidi vardı. Biri dışında bunların hepsi “lebbeyk” ifadesiyle başlıyor ve çoğunlukla “lebbeyk Allâhümme lebbeyk” şeklinde söyleniyordu. Bazı Arap kabileleri ise “lebbeyk an Hüzeyl” diye kabilesinin adına telbiye getiriyordu. Telbiyeye katılan tevhid inancına aykırı unsurlar İslâm’ın gelişile birlikte ayıklanmıştır. Hadis kaynaklarında Resûl-i Ekrem’in telbiyesi yukarıda kaydedildiği gibidir (Buhârî, “Hac”, 26; Müslim, “Hac”, 19-21; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 26). Telbiyenin “icabet üstüne icabet” anlamına geldiği, birinci icabetin, “Ben sizin rabbiniz değil miyim?” hitabının (el-A’raf 7/172) cevabı, ikinci icabetin, “İnsanlar arasında haccı ilân et” emri gereğince (el-Hac 22/27) Hz. İbrâhim tarafından yapılan hac çağrısının karşılığı olduğu söylenmiştir. Fakiher, çoğunlukla bu ikinci hususu öne çıkarıp telbiyenin “Allah’ın emrine itaati ve davetine icabeti sürdürmede ısrarlı olmak” anlamına geldiğini belirtmiştir.

Hanefiler’e göre ihrama girmek ancak niyetle birlikte telbiye (veya tesbih, tehlîl, tekbir) okumak, yola koyulmak, Harem’e kurban göndermek gibi hac ve ihrama ilişkin bir söz ve fiille gerçekleşir. Şâfiî ve Han-

belî mezheplerine göre ihram için sadece niyet yeterlidir; telbiye rükün değil sünnettir. Mâlikî mezhebinde biri Hanefî, diğeri Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin görüşüyle uyuşan iki ictehad mevcuttur. İbn Hazm ise bazı hadislerin zâhirine dayanarak (Tirmizî, “Hac”, 15; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 27; İbn Mâce, “Menâsik”, 16) en az bir defa yüksek sesle telbiye getirmeyi hac ve umrenin farzları arasında saymış, gücü yettiği halde bunu yüksek sesle söylemeyen kimsenin hac ve umresinin geçerli olmayacağını ileri sürmüştür.

Telbiyeye, hac veya umreye niyet edilecek mîkât mahallinde iki rek’at ihram namazı kıldıktan sonra başlanır. Telbiyenin söylenmesiyle ihrama ilişkin hükümlerin yürürlüğe gireceği hususunda bütün mezhepler görüş birliği içindedir. Telbiyenin sona erme vakti, üç mezhebe göre eğer hac yapılıyorsa kurban bayramının birinci günü Akabe cemresine ilk taşın atıldığı, umre yapılıyorsa Hacerülesved istilâm edilerek tavafa başlandığı andır. Mâlikî mezhebinde ise farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre hac ibadetinde tavafa başlayınca kadar telbiyeye devam edilir; diğer bir görüşe göre Mekke’ye geldiğinde telbiye kesilir, tavaf ve sa’y tamamlanınca yeniden başlanır ve arefe günü güneş batıncaya kadar sürer. Yine Mâlikîler’e göre umre yapan âfâkîler ve hac ibadetini geçirdiği için umre yapmak zorunda kalanlar Harem bölgesine girince telbiyeyi bırakırlar; Ten’im ve Ci’râne gibi Harem bölgesinde ikamet edenler ise Kâbe’yi görünceye kadar telbiyeye devam ederler.

Hz. Peygamber’den rivayet edilen şekliyle telbiye okumanın müstehap olduğu konusunda görüş birliği vardır. Ancak telbiyeye ilâveler veya eksiltmeler yapmanın hükmü konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Şâfiîler, Hanbelîler ve Mâlikîler’e göre ilâvede bulunmakta bir sakınca yoktur; çünkü Abdullah b. Ömer ve Enes b. Mâlik gibi sahâbîler telbiyeye bazı sözler eklemişlerdir. Mâlik’ten gelen bir rivayete göre Resûl-i Ekrem’den nakledilen şekil üzerine ilâvede bulunmak mekruhtur. Hanefî mezhebine göre ise ilâve yapmak mendup, bazı kelimeleri eksiltmek mekruhtur. Hanefîler, Şâfiîler ve Hanbelîler’e göre erkeklerin telbiyeyi yüksek sesle söylemesi müstehaptır. Çünkü Resûlullah, Cebrâil’in uyarısıyla ashabından haccın şartlarından olan telbiyede seslerini yükseltmelerini istemiştir (Tirmizî, “Hac”, 15; Ebû

Dâvûd, "Menâsik", 27; İbn Mâce, "Menâsik", 16). Uygulamanın da bu yönde olduğunu gösteren rivayetlere göre Hz. Peygamber ve ashâbı telbiyede seslerini öyle yükseltirlerdi ki Ravhâ denilen mevkiye gelmeden sesleri kısılırdı. Ayrıca Resûl-i Ekrem, yüksek sesle telbiye söylenen (acc) ve kurban kesilen (secc) haccın daha faziletli olduğunu belirtmiştir (İbn Mâce, "Menâsik", 6). Mâlikîler telbiyede orta yolu tutar. Onlar sadece Mescid-i Harâm ile Mina Mescidi'nde sesin yükseltilmesinin mendup olacağı, çünkü bu iki mescidin hac için inşa edildiği görüşündedir. Kadınların ise seslerini yanlarındaki arkadaşlarının duyabileceğinden fazla yükseltmelerinin mekruh olduğu konusunda görüş birliği vardır. Ancak İbn Hazm bu konuda kadınlarla erkeklerin durumları arasında fark bulunmadığı kanaatindedir. Hanefîler'e ve Şâfiîler'e göre telbiyeyi Arapça söylemeye gücü yeten kişi de başka bir dilde telbiye getirebilir, fakat Arapça aslını söylemesi daha faziletlidir. Mâlikîler ve Hanbelîler ise yalnızca Arapça söylemeye gücü yetmeyenlerin başka bir dilde telbiye getirmesini câiz görür. Hac ibadetinin en önemli şartlarından biri kabul edilen telbiyenin sıkça tekrar edilmesi Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre müstehaptır; Mâlikîler ise bu hususta da orta yolu tutmanın mendup olduğu görüşündedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "lby" md.; Ya'kübî, *Târîh*, I, 255-256; İbn Hazm, *el-Muḥallâ* (nşr. Abdurrahman el-Cezîrî), Kahire 1349, VII, 93, 196; Ebû İshak eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb* (nşr. Muhammed ez-Zühaylî), Dimaşk-Beyrut 1416/1996, II, 702-705; Kâsânî, *Bedâ'î* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1418/1997, III, 152-157; İbn Kudâme, *el-Muḡnî* (Herrâs), III, 288-293, 430-431; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1986, I, 137-139, 147, 176; Nevvî, *el-Mecmûʿ* (nşr. M. Necîb el-Mutîfî), Riyad 1423/2003, VII, 148-149; Şehâbeddin el-Karâfî, *ez-Zâhire* (nşr. Muhammed Bû Hubze), Beyrut 1994, III, 217-219; İbnü'l-Hümâm, *Fetḫü'l-kadîr*, II, 437-439; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl* (nşr. Zeke-riyyâ Umeyrât), Beyrut 1423/2003, IV, 61-63; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muḫtâc*, Beyrut 1404/1984, III, 268-274; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâʿ*, II, 419-421, 498; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerḫü Muḫtaşarı Ḥalîl*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), II, 324, 328-329; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muḫtâr*, Kahire 1318, II, 160-165, 184; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 375-376; Mustafa Saîd el-Hin, *Eşerü'l-ihtilâf fi'l-kaுவâ'idü'l-uşûliyye fi'ḫtilâfi'l-fukahâʿ*, Beyrut 1402/1982, s. 305-306; Leylâ el-Umerî, "et-Telbiye 'inde ʿArabî'l-câhiliyye-cemʿ ve tahkîk", *Dirâsâtü'l-ʿulûmî'l-insâniyye ve'l-ictimâʿiyye*, XXIX/2, Amman 1423/2002, s. 349-375; "Telbiye", *Mv.F*, XIII, 260-266.

TELCİE

(التلجئة)

Dış müdahale korkusuyla göstermelik ve danışıklı akid yapma; bu şartlarda yapılan sözleşme.

Sözlükte "himaye altına sokma, bir işlemleri yapmak zorunda kalma" anlamındaki **telcie** (ilcâ) kelimesi lugatlarda "ıztırar"la karşılaşmakla beraber aralarında ince farklar vardır (Ebû Hilâl el-Askerî, s. 125-126). Fıkıhta bir kimsenin -müsâdere, hırsızlık, gasp, ağır vergi gibi dış müdahale baskısı veya korkusuyla çaresiz kalıp- içi dışına uymayan işlemi yapmaya sürüklenmesini ifade eder. "Bey'u't-telcie" de satıcının bu şartlar altında inşa etmeye sürüklendiği göstermelik ve danışıklı (muvâzaalı) satış sözleşmesidir. Özellikle malî hukuktaki anlamı "güçsüz birinin ağır vergi yükünü kısmen haffletebilmek için emlakını nüfuzlu bir kimsenin himayesine katması"dır. Bir hadiste telcie "ısrarlı telkinlerin etkisiyle mirasın vârislerden birine aktarılması" mânâsındadır (Ebû Dâvûd, "İcâre", 49; *Müsened*, IV, 270; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî, VI, 177). Kelâm ilminde ilcâ, "Allah'ın iradesinin kulların fiilleri üzerindeki zorlayıcı etkisi" anlamında kullanılmış, Mu'tezile'nin başını çektiği kelâmcılar bu kavram çerçevesinde insanların zorlama altında işledikleri fiillerin ahlâkî değerini ve bunlara ilişkin sorumluluklarını tartışmıştır (Schwarz, II [1972], s. 413-427). İlcâ teriminin karşılığı **ihtiyâr olup mülcce'** mukabilinde de **muhtâr** kullanılır.

Telcie uygulamasına satış, nikâh, boşanma, vakıf, hibe, köle âzadı, şüf'a vb. işlemlerde rastlanmakta, bunların ayrıntılarında hükümler farklılaşmaktadır. Hanefî hukukçularına göre telcie satış, icâre gibi fesih veya ikâle edilebilen tasarrufları fâsid kılarken bu nitelikte olmayan nikâh, talâk, itâk, adak vb.ni etkilemez. Telcie aslında daha umumi olan hezlin (şaka) bir türü sayılmışsa da akdin gerek öncesinde gerek o esnada belirtilebilen hezilde telcienin aksine ıztırar şartı aranmaz. Bu konularda rıza ve ihtiyar kavramlarının çözümü özel bir öneme sahiptir (bk. HEZLİ; İHTİYAR; İKRAH). Mesele fıkıh literatüründe daha çok model akid sayılan alım satım çerçevesinde incelendiğinden burada bey'u't-telcie üzerinde durulacaktır. İkraah altında yapılabileceklerle beraber telcie satışında göstermelik bir akid, öncekinde fâsid veya mevkuf olsa bile gerçek bir sözleşme söz konusudur. Yine telcie işlemi Hanefîler'ce bir hîle-i şer'iyye türü olarak nitelenirken

(Saîd b. Ali es-Semerkindî, s. 63) şeklen kurulmadan önce taraflar üçüncü kişilerin tanıklığında onun göstermelik olduğuna dair gizlice anlaştıkları için Şâfiîler'ce emanet akidlerinden (bey'u'l-emânet) sayılmaktadır. Telcienin dikkate alınması için akid öncesinde tarafların birbirine onun telcie şeklinde yapıldığını açıkça söylemesi şarttır. Zira telcie, özellikle sözleşmelerdeki hukukî istikrarın ve objektifliğin korunması ilkesine göre sadece halin delâletiyle sabit olmaz. Ancak şart muhayyerliğinin aksine telcie durumunun sonraki akdin içinde zikredilmesi gerekmez; çünkü belirtilecek olursa üçüncü kişilerin bu işlemi satım sanmalarını amaçlayan taraflar hedeflerine ulaşamaz. Telcie satışının hükmü, muvâzaanın akdin inşası veya ikrarında ya da semenin miktarı yahut cinsinde olmasına göre değerlendirilmiştir.

Akdin inşasında. Tarafların aralarında gerçekte var olmayan satışı akdin konusu üzerine sığınmaya sürükleyici bir müdahalede bulunulacağı korkusundan gerçekleşmiş gibi gösterme hususunda gizlice tanıklı muvâzaa yapılmalarıdır. İkisinden birinin telcie teklifine diğerinin sessiz kalması ikrar sayılır. Ebû Yûsuf ile Muhammed'e göre bu durumda akid bâtıldır. Zâhîrürriyâye'ye göre Ebû Hanîfe de aynı görüştedir. Ancak Ebû Yûsuf'un aktardığına göre Ebû Hanîfe, danışıklı telcie ön şartını gizlenen muvâzaalı muhayyerlik ve vade şartında olduğu gibi bâtil, satışı ise kendi şartlarıyla geçerli saymıştır. Çünkü akil melekeleri yerinde bir müslümanın helâl nitelikli fiili mutlaka geçerliliğe hamledilir; dolayısıyla tarafların irade beyanlarının sahih kılınma imkânı varken yok farzedilmesi câiz değildir. Ona cevaben bu satışın butlânına veya fâsidliğine hükmedilmesinin zaruretini varlığına dayandığı, Ebû Hanîfe'nin savunduğu gibi şartın akide mevcut olması gerekli görülürse zaruretini savuşturulamayacağı söylenmiştir. İmam Muhammed'in Ebû Hanîfe'den rivayetine göre ise akid askıdadır (mekuf); her iki tarafça üç gün içinde onaylanırsa bağlayıcılık kazanır, nakzedilirse bozulur. Çünkü daha önceki muvâzaa, alıcı ve satıcının açıklananın dışındaki bir maksada dayanan irade beyanlarının kurucu özelliğini engellemekle beraber hüküm doğurmayıp akdi fâsid kılan süresiz muhayyerlik şartı konumundadır. Bazı Hanefîler telcie satışını mülkiyeti kabz ile dahi aktarmaması bakımından bâtil sayarken mezhepteki yaygın kanaate göre ehliyet sahibi kişilerin kendi akid kurucu sözleriyle oluşturulması bakımından bâtil